

۱۲۴۷

دانشگاه تهران
دانشکده بهداشت

پایان نامه

برای دریافت درجه فوق لیسانس علوم بهداشتی (M. P .H.)

در رشته : بهداشت و تنظیم خانواده

موضوع : K . A . P

براهنمائی :

آقای دکتر ساروخانیان

نگارش :

دکتر نصرالله حشمت آزاد

سال ۱۳۵۱

۱۲۴۷

تقدیم به :

روان پاک سردار بزرگ ایران و سردودمان سلسله جلیل
پهلوی و بنیان گذار ایران نوین رضا شاه کبیرکه هرچه
هست در اثر درایت و فداکاری و از جان گذشتگی های
آن رادمرد بزرگ ایران میباشد .

۱۳۳۷ ✓

تقدیم به :

استادان ارجمند و گرانمایه

” فهرست مطالب ”

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۱	پیش گفتار
۶	خلاصه ای از تاریخ و رشد جمعیت جهان
۱۰	وضع جمعیت و پراکندگی آن در ایران
۱۳	افزایش سریع جمعیت
۱۴	پیش بینی جمعیت و افزایش آن در سالهای آینده
۱۵	وضع خاص توزیع جمعیت
۱۷	بهداشت و تنظیم خانواده چیست و هدفش کدام است ؟
۱۸	بهداشت و تنظیم خانواده در ایران
۱۹	اهمیت اجرای برنامه بهداشت و تنظیم خانواده در ایران
۲۰	ساختن سنی جمعیت در ایران
۲۱	اهمیت بهداشت و تنظیم خانواده از نظر فردی و خانواده
۲۴	وضع برنامه بهداشت و تنظیم خانواده در ایران
۲۶	K.A.P
۲۷	منظور از مطالعات K.A.P
۲۸	تشریح و تفسیر مطالعات

” فهرست مطالب ”

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
۳۶	انجام K.A.P در بین پزشکان استان مازندران
۳۵	نحوه اجرای K.A.P در بین پزشکان استان مازندران
۴۷	فرم بررسی K.A.P نسبت به برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده
۸۸	بحث درباره بررسی انجام شده وجدولهای مربوط به سئوالات پاسخ داده شده
۱۰۲	جدولهای مقایسه ای دانشکده محل تحصیل واطلاعات پاسخ دهندگان

خلاصه

نتیجه

منابع و مآخذ

.....

پیش گفتار

بزرگترین واقعه ای که در زندگی بشر اتفاق می افتد ، واقعه تولد است .
بنابه گفته یکی از نویسندگان قرن نوزدهم انگلستان (کودک در خانه سرچشمه
شادمانی و خوشی است) نظیر این کلمات ظریف در سرتاسر تاریخ حیات بشری
در زبانهای مختلف به عبارات گوناگون طنین انداز می باشد .
بسیاری از علائق و دل بستگی های زندگی انسان در اطراف تولد نوزاد دور
میزند . مسلماً هیچ زن و مردی در هیچ جای دنیا دیده نمی شود که نسبت به نوزاد
خود یعنی این مینیاتور انسانیت ، با احساسی عمیق و به دیده احترام ننگرد و با
لذتی ژرف از این پدیده عظیم آفرینش در شگرف نباشد ، و برای تکریم و بزرگداشت
این موجود ، به پیروی از سنن قومی خویش ، مراسم ویژه ای که حاکی از حقیقت شناسی
و امید است برپا سازند . این مولود ساده و محضوم به دنیا می آید و با تمام کوچکی
آهنگ کمال کرده و به رشد خود ادامه می دهد ، بدینسان دنیای ما هر روز تجدید
آفرینش مینماید ، در حالیکه بانگه گاه کردن چشمان باز و خیره کننده و ظریف کودک
با احساس لمس نرم انگشتان کوچک و قابل اعتماد او مادر روح خود احساس تعظیم
و تکریم میکنیم .

همانطوریکه یکی از شعرای (انگلیسی) نوشته است کودک " از همه جا
به اینجا می آید " مؤید اسرار پایان ناپذیر زندگی است که مداماً تجدید حیات

به خودش می بخشد ، او محصول نکاح انسان و مایه غرور و افتخار والدینش میباشد ،
آیا چه کسی میدانند که چه مسئولیتهائی ممکن است روزی بر روی آن دوشهای لطیف و
شکننده قرار گیرد ؟

آیا چه کسی میدانند که چه کارهای بزرگی ممکن است بوسیله آن دستهای لطیف
انجام شود ؟ و بالاخره از آن مغزی که فقط در حال رشد ، درک و آگاهی میباشد ، چه
افکار و عقاید و ایده هائی ممکن است تراوش کند . قدر مسلم همه اینها به آینده او ، تعلیم
و تربیت او ، آموزش و بالاخره محیط زندگی و خانواده او بستگی خواهد داشت
چنانچه همین موجود ظریف و مینیا تور انسانیت از تمام جهات و بطور صحیح تحت
شرایط مناسب و متعادل قرار گیرد ، رشد و پیشرفتش دارای سیر طبیعی باشد ، از
محبت پدر و مادر تا آنجا که سیرایش کند برخوردار گردد ، و وسایل آموزش و پرورش درخور
قدرت فراگیری ، تهیه و آماده باشد ، فردی مفید برای جامعه اش خواهد شد و
سرمایه ای که جامعه برای او صرف میکند از بین نرفته و بازدهیش بسود جامعه خواهد
بود . اما چنانچه همین کودکی که با شرایط مناسب و برخوردار از وسایل آموزش
و پرورش میتواند مفید به حال جامعه خود باشد ، اگر فقر غذائی از او ان طفولیت
گریبانگیرش شود و امکان استفاده از وسایل آموزشی ، بهداشت ، تعلیم و تربیت
برایش وجود نداشته باشد ، راه پیشرفت و ترقی برایش باز نباشد ، خواه و ناخواه
عضوی سربار جامعه خواهد شد و چه بسا به بیکاری پنهانی دچار گردد (بلیط فروشی

دوره گردی- آدامس فروشی - اتومبیل پائی (غیره) که خود برای جامعه
سرباری بیش نیست ، نخواهد بود .

در حال حاضر آنچه که بیشتر از هر سلاح مخرب برای دنیا و بشریت خطرناک
است رشد سریع با افزایش بی قواره جمعیت میباشد ، ولی این مهم درد و رانهای گذشته
وجود نداشت زیرا هر چند که انسان در پی غریزه بقای نسل به تولید مثل می پرداخت .
ولی در اثر همه گیریماریهای چون وبا و طاعون ، یاستیز و بیماریهای که در بین اقوام و ملل
هر چند گاه یک بار پیش می آمد ، یا دیگر پیش آمده های طبیعی مانند سیل ، آتش فشان ،
زلزله ، عده ۶ بی شماری را به کام مرگ و نیستی فرو میرفتند و از آن زیاد بی رویه جمعیت
جلوگیری میشد .

اما امروزه که در اثر پیشرفت علم پزشکی ، بهداشت ، تکنولوژی جدید ، کشف
آنتی بیوتیک ها از همه گیریمها جلوگیری شده و بیماریهای عفونی بشر مهار شده اند و دیگر
مرگ و میر آنقدر نیست که بتواند از آن زیاد بی رویه بشر جلوگیری نماید و زیاد شدن جمعیت
بی چون و چرا با تصاعد هندسی پیش میتازد و هر روز هزاران نفر بر توده اجتماع بشر
افزوده میشود در حالیکه رشد اقتصاد جهان بموازات رشد بشر پیشرفت نمیکند خصوصا
در کشورهای در حال توسعه و عقب مانده و این خود فاجعه ای برای بشریت است زیرا
در حالیکه بشر به کرات آسمان قدم نهاده است در سطح زمین میلیارد ها انسان از
غذای کافی محروم مانده اند هیچ ، بلکه گرسنده زندگی میکنند ، در صورتیکه انسان

برای بهتر زیستن باید از غذای کافی، مسکن، بهداشت و فرهنگ برخوردار باشد. قدر مسلم هر نوزادی که پایه عرصه وجود می‌نهد باید از حداقل مواهب زندگی برخوردار گردد. در حالیکه چنین نبوده در حدود یک سوم از جمعیت جهان دچار گرسنگی و فقر غذایی می‌باشد. روی همین پایه و اساس، در قطعنامه‌ای که در مورد افزایش جمعیت و مشکلات مربوط به آن ولزوم اجرای برنامه‌های بهداشت و تنظیم خانواده به توشیح مبارک شاهنشاه آریامهر و امضای عده‌ای از سران کشورهای جهان رسیده که با در نظر گرفتن حق برخورداری از تمام مواهب زندگی برای هر فرد، لزوم کنترل جمعیت را از طریق بهداشت و تنظیم خانواده توصیه شده که به مرحله اجرا درآید. و این چنین معتقدند که اگر دولت‌ها بخواهند به هدف‌های اقتصادی خود نایل شوند و احتیاجات و آمال مردم خود را برآورده نمایند، رسیدگی به مسئله افزایش جمعیت باید به عنوان یکی از مواد اساسی در طرح‌های طویل‌المدت برنامه ریزی ملی به حساب آید. در این باره می‌فرمایند ما معتقدیم که هدف برنامه بهداشت و تنظیم خانواده تقویت و حمایت زندگی بشر است نه محدود کردن آن.

اجرای این برنامه در کشور عزیز ما خود در اثر آینه نگر و علاقه مفرط شاهنشاه آریامهر به بهبود وضع اقتصادی و پیشرفت سریع ملت خود بوده تا همگان به نحو احسن بتوانند از بهداشت، آموزش و پرورش و مسکن استفاده کافی بنمایند و این خود مایه افتخار و مباهات این کشور خواهد بود.

چون اجرای برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده در کشور، از سال ۱۳۴۶
بمورد اجراء گذاشته شده است و میبایستی هر برنامه که اجرا میگردد ارزشیابی شود
و از نظر اهمیتی که پزشکان در پیشبرد این برنامه دارند بنظر رسید که بدو از اطلاعات
و عقاید و کاربرد پزشکان بررسی بعمل آید زیرا چنانچه کار پزشکی به اجرای این
برنامه معتقد و مومن نباشد پیشرفت این برنامه امکان پذیر نخواهد شد از این رو این
بررسی از طرف استادان ارجمند بعهدہ اینجانب گذاشته شد لذا برخورد واجب
می داند که قبل از هر چیز از اساتید محترم ، همکاران گرامی و دوستان عزیز و بالاخره
آنهايي که بنحوی از انحاء در این تحقیق مراد می وره نما بوده و از مساعدت های
خود برخوردارم نموده اند صمیمانه تشکر و سپاسگزاری نماید .

...

” خلاصه ای از تاریخ و رشد جمعیت جهان ”

روزگاران زیادی است که بشر پایه عرصه وجود نهاده این تاریخ از کجا شروع شده و یکجا خواهد رفت ؟ درست معلوم نیست دوران تکوینی زندگی انسانها چند هزار سال طول کشیده است ؟

آیا کسی میتواند بطور تحقیق به این سؤال پاسخ گوید ؟

اما آنچه مسلم و انکارناپذیر میباشد این است که از بررسی این تاریخ چند هزار ساله بشر، میشود درک نمود، تعداد انسان در مراحل اولیه است که این تعداد در روی زمین اندک، و در برابر عظمت تیره زمین ناچیز و حتی پس از رسیدن بمرحله رشد و ترقی کم و ناچیز بوده و در طول زمانی بس دراز افراد انسانها به يك اندازه قابل ملاحظه رسید .

مثلا از جدول شماره ۱ میتوان این روند کند و بیلی هزاران سال تاریخ بشر را بخوبی درک کرد .

جدول شماره ۱

سال	تعداد جمعیت دنیا
عهد قدیم	۲۵۰ میلیون
اواسط قرن ۱۷	۵۰۰ میلیون
۱۸۵۰	یک میلیارد
۱۹۴۰	دو ”
۱۹۶۰	سه ”
۱۹۷۵	چهار ”
۲۰۰۰	هشت ”

ولی این آهنگ کند و لاک پشتی بتدریج سریع و سرسام آور و غیر قابل تصور گردید . چنانکه در زمانی کمتر از ۲۰ سال (۱۹۶۰-۱۹۴۵) به سومین میلیارد بالغ شد ، یعنی ۲۰ سال ، زمانی برابر با هزارها یا صد هزاران سال گردید . پیش بینی میشود که درسی سال آینده یعنی تا سال ۲۰۰۰ نزدیک به ۸ میلیارد برسد و این اثر چندان مهم نیست زیرا همیشه جمعیت در حال افزایش بوده و خواهد بود اما آنچه حائز اهمیت است سرعت افزایش جمعیت میباشد که مسائل متعددی بوجود میآورد و این افزایش جمعیت با روند فعلی بنظر پروفیسور (پل اهرلیش) استاد بیولوژی انستیتو استانفورد رقت آور تر از هر واقعه ای است که امکان دارد طی سالیان آینده بوقوع پیوندد ، زیرا هر موجود زنده برای ادامه حیات خود به شرایط زیستی مساعد محتاج است و هر چند که برای موجودات گونه های مختلف شرایط زیستی متفاوتی لازم است ولی شرطی که شاید همگان در آن مشترک باشند شرط تغذیه خوب و کافی است . زیرا رشد و نمو جانداران و آماده شدن برای انجام فرایز طبیعی خود ، مثلا بقاء و تولید مثل به تغذیه خوب و کافی بستگی دارد ، انسان هم از این قاعده کلی خارج نیست .

علت عمده این افزایش جمعیت را میتوان در اثر رشد اقتصاد ، افزایش درآمد سرانه ، کاهش میزان مرگ و میر کودکان و بهبود وضع بهداشت و پائین ماندن سطح فکر جامعه بخصوص در کشورهای عقب مانده و اغلب کشورهای در حال رشد و عدم آگاهی آنها از عواقب نامطلوب بزرگی ابعاد خانواده و بی توجهی و نداشتن

عقیده به تنظیم مولید دانست . در صورتیکه در کشورهای رشد یافته یا بپای رشد اقتصادی و ظهور صنایع و تکنولوژی جدید آداب و رسوم باور و باجماد خانواده نیز تغییر یافته است .

در بررسی های دقیق که در سیر جمعیت بعضی از کشورهای اروپائی بعمل آمده است چهار مرحله میتوان مشخص نمود :

مرحله اول :

در قرن ۱۷ میزان مرگ و میر و مولید نبرد و بالا بوده و نتیجه آن رشد آهسته جمعیت بوده است و این مرحله ای است که هنوز بعضی از کشورهای افریقائی که ارزشد اقتصاد ی سریع و بهداشت و درمان محرومند آنرا میگذرانند .

مرحله دوم :

در اواخر قرن ۱۸ و اوایل قرن ۱۹ بواسطه رشد اقتصادی و پیشرفت علم پزشکی و عمومیت یافتن بهداشت و توسعه یافتن آن میزان مرگ و میر و کاهش گذاشت ولسی میزان مولید در همان سطح باقی ماند و سبب افزایش جمعیت گردید و این حالت اکنون در اغلب کشورهای آسیائی و امریکای جنوبی مشهود است .

مرحله سوم :

در اواخر قرن ۱۹ و اوایل قرن ۲۰ همراه با رشد سریع اقتصادی و تکنولوژی جدید کاهش میزان مولید و کاهش میزان مرگ و میر در کشورهای امریکائی آغاز گردید و امروزه کشورهای بلوک شرق این مرحله را طی میکنند .

مرحله چهارم :

مرحله ای است که اغلب کشورهای رشد یافته غربی میگذرانند ، یعنی میزان مولید و مرگ و میر ثابت ماندن و افزایش جمعیت بسیار آهسته و تدریجی است (ده در هزار). از مباحث بالا اینطور برمیآید که رشد جمعیت با پیشرفت وضع اقتصادی و بهبود بهداشت و پیشرفت صنعت و تکنولوژی جدید در کشورهای رشد یافته نسبت معکوس داشته ولی در کشورهای در حال توسعه و عقب مانده برعکس سبب افزایش سریع و بی رویه جمعیت گردیده است. در حالیکه در کشورهای پیشرفته ابعاد خانواده هسته ای و متناسب با وضع اقتصادی خانواده بوده است و برعکس در کشورهای در حال توسعه خانواده بزرگ و پد رسالاری و پراولا در ایج میباشد که این خود نشانه ای از عدم پیشرفت فرهنگ بموازات پیشرفت اقتصادی است و سبب مشکلات عدیده در این کشورها شده است . این بود مختصری از تاریخچه جمعیت و رشد آن در دنیا ، و حال مختصرا به بحث درباره وضع جمعیت کشور ایران و لزوم گسترش برنامه های بهداشت و تنظیم خانواده می پردازیم .

”وضع جمعیت و پراکندگی آن در ایران“

کشور ما با وسعتی بالغ بر ۶۴ میلیون کیلومتر^{مربع} دارای جمعیتی معادل با ۲۸ میلیون نفر می باشد ، وضع خاص فلات ایران و شرایط اقلیمی سبب شده که جمعیت پراکندگی بسیار داشته باشد ، مثلا قسمتهای از نواحی مرکزی ایران خشک و سوزان بوده و بدین دلیل خالی از سکنه می باشد و جستجوی آب انسانها را به مناطق باران خیز و کنار دریاها و کوهپایه ها و مسیر رودخانه ها کشانیده است ، از اینرو میزان تراکم جمعیت در نقاط مختلف کشور متفاوت است که از مطالعه جدول شماره ۲ این مطلب بخوبی مستفاد می گردد .

جدول شماره ۲

نام مناطق مختلف کشور	تراکم جمعیت به نفر در کیلومتر مربع
استانهای مرکزی	۴۴
استانهای شمالی (ساحل بحر خزر)	۲۰-۳۰
استانهای آذربایجان شرقی و غربی	۳۶
سیستان و بلوچستان	۲
کویرهای مرکزی	۰

از نظر افزایش جمعیت در ده سال اخیر استان مازندران مقام اول را دارد و شاخص افزایش جمعیت در استانهای مختلف کشور طبق جدول شماره ۳ می باشد .